

İBN HAZM
erdemli insanın
YOL HARİTASI

El-ahlâk ve's-siyer fî müdâvâtî'n-nüfûs

Çeviri: Cemal Aydın

TASAVVUF
KLASİKLERİ

İÇİNDEKİLER

Eser Ve Yazarı	7
Giriş	9
1. Nefislerin Tedavisi ve Ahlâkın Düzeltilmesi	11
2. Akıllı Davranış ve Gönül Huzuru	17
3. İlim Edinmek	23
4. Güzel Ahlâk ve Görgü Kuralları	29
5. Kardeşlik, Dostluk ve Nasihat	49
6. Sevginin Çeşitleri	63
7. Sevgiyle İlgili Sözler	68
8. Fizikî Güzelliğin Farklı Yönleri	71
9. İnsanlarla İlişkilerde Gözetilecek Kurallar	72
10. Ahlâkî Bozuklukların Tedavisi	84
11. Nefsin Tuhaf Hâlleri	111
12. İnsandaki Bilme, Övülme ve Anılma Arzusu	114
13. Sohbetlerde Bulunmanın Kuralları	119
14. Son Öğütler	121

GİRİŞ

Bismillâhirrahmânirrahîm,

(Allah kendisinden razı olsun, Ebu Muhammed ibn Ahmed ibn Hazm der ki:)²

Sonsuz nimetlerinden dolayı Allah’a hamd ve Allah’ın salât ve selâmı da kulu, nebîlerinin ve resullerinin mührü Muhammed’e olsun!

Bilirim ki benim her türlü güç ve kudretim Allah’tandır.

Dünyadaki bütün korkulardan ve sıkıntılardan beni koruması, âhirette de her türlü dehşetten ve daralmadan kurtarması için Allah’ın yardımını dilerim.

Sevgili okur, ben bu kitapta, bana akıl ve muhakeme gücü veren Rabbimin günler ve yıllar boyu ilham ettiği pek çok önemli konuyu bir araya getirdim.

Deneme ve yanılmaların ardından, hayatın iniş çıkışlarını izleyerek ve bütün olup bitenlerin özüne inmeye çalışarak gösterdiğim çabadan sonra Allah bana öyle bir bilgi lütfetti ki hayatımın önemli bir kısmını, bu konuları düşünmeye harcadım.

Pek çok insanın yöneldiği zevk u sefaya dalmak, servet üstüne servet katmak yerine, ben bu konuları bütün

2 Bu ilk satırlar, istinsah eden (elle yazıp çoğaltan) kimseler tarafından yazıldığı için el yazmasından el yazmasına değişiklik gösteriyor.

yönleriyle araştırma ve üzerlerinde derinlemesine kafa yorma yolunu seçtim.

Bu kitapta; bizzat yaşadığım, gördüğüm, tecrübe ettiğim her şeyi bir araya getirdim. Getirdim ki, hayli zahmetle elde ettiğim, çok emek verdiğim ve uzun uzun düşündükten sonra titizlikle kaleme aldığım bu düşüncelerimi, Allah; kulları arasından dilediğine ulaştırıp bunlardan faydalandırsın!

Bu kitabı elde eden kişi, içindeki bilgilerden yararlan-sın!

Ben bu öğütlerimi okuyuculara can u gönülden armağan ediyorum!

Şayet okur, bu konuda iyi düşünürse, Allah da onun bu bilgileri kullanıp ibret almasını kolaylaştırırsa, bu kitap kendisine nice hazinelerden ve sahip olacağı mal ve mülklerden çok daha hayırlı olacaktır.

Kullarına faydalı olmak, ahlâklarındaki bozuklukları ıslah etmek ve nefislerindeki hastalıkları tedavi etmek niyetimden³ ötürü Allah Teâlâ'nın beni iyi bir mükâfatla mükâfatlandıracağını ümit ediyorum.

Her türlü yardımı Allah'tan diliyorum.

3 Peygamberimizin^(asm) şu hadisine gönderme: "Ameller ancak niyetlere göre değerlendirilir. Herkese ancak niyet ettiğinin karşılığı verilir." Buharî, Müslim, Ebu Dâvud.

1

NEFİSLERİN TEDAVİSİ VE AHLÂKIN DÜZELTİLMESİ

Akıllı kimsenin yaptığı akıl yürütmeden, âlimin ilminden, bilgenin bilgeliğinden, Allah için gayret gösteren müçtehidin içtihadından aldığı haz; yemek yiyenin yediğinden, içenin içtiğinden, cinsel ilişkiye girenin ilişkisinden, para kazananın kazandığından, oyun oynayanın oyunundan, yöneticinin yöneticilikten aldığı hazdan daha büyüktür.

Bunun da delili şudur: Bilge, akıllı kişi, âlim ve müçtehid, az önce saydığımız hazların aynılarını ve o hazlara dalan kimselerin hissettikleri zevklerin hepsini bilir ve tadar. Öyleyken o hazları bırakır, o zevklerden yüz çevirir ve daha yüce, daha üstün değerlere yönelir.

Dolayısıyla iki şey arasındaki tercihi ancak o ikisini de tadıp bilmiş olan yapabilir. O iki şeyden sadece birini bilen veya tadan kişi ötekini bilemez, o yüzden de bir tercih ve değerlendirmede bulunamaz!

Şu dünyadaki bütün olayları dikkatle izlersen huzurun kaçır. Olup bitenleri derinlemesine düşündüğünde, bu dünyadaki her şeyin geçici olduğu, değişmez tek hakikatın sadece âhirete yönelik çabada bulunduğu sonucuna varırsın.

Gerçek şudur ki, kavuştuğun her emelin sonu hüzdür. Çünkü eninde sonunda ya o seni bırakır ya da sen

ondan vazgeçersin!⁴ İster istemez bu iki durumdan biri ortaya çıkar.

Allah için yapılırsa bu kuralın dışında kalır. Ne olursa olsun onun sonu er ya da geç mutluluktur. Allah için yapılanın sonucunun erken (dünyada) gerçekleşmesi halinde, insanların dert edindikleri şeylerden⁵ uzakta kalır, dostun tarafından da düşmanın tarafından da üstün görülüp takdir edilirsin. Geç (âhirette) gerçekleşmesi halinde de senin mükâfatın elbette cennet olur.

Bütün insanların güzel buldukları ve peşine düştükleri ortak gayenin ne olduğunu araştırdım ve bunun tek bir şeyden ibaret olduğunu gördüm: Kaygı ve korkudan uzak olmak!

Bu konu üzerinde hayli düşündükten sonra anladım ki bütün insanlar bu gaye minvalinde sadece güzel bulmakla ve sırf bunun peşine düşmekle de kalmıyor; farklı farklı tutkularına ve isteklerine, değişik düşünce ve iradelerine rağmen, o kaygıdan kurtulma ümidini taşımadıkça en ufak bir harekette bulunamıyor, o endişeden uzaklaşmalarını sağlayacak tek bir kelime dahi edemiyorlar.

4 İbn Hazm bu ifadesiyle dönemindeki siyasetin kendisine tattırdığı acılara gönderme yapıyor. 11. yüzyılın ortalarına doğru Endülüs siyasi çıkmazların içine düşmüş, İbn Hazm da hayal kırıklığına uğramış ve siyaseti tamamen bırakarak ilme yönelmişti. Nitekim dünyanın sevinç ve mutluluklarının geçiciliğini bir şiirinde şöyle dile getirir: *Talîh, şu bizim tanıyıp gördüğümüzden başka bir şey mi? / Acıları içimizde kalır, hazları ise ölürlü gider / Bir mutluluk ışıltısı parıldamayagörsün / Göz açıp yumuncaya dek kaybolur, yerini mutsuzluk alır / Bizi sevince boğan şu olaylar var ya / Gönül onlara yakından baksa sadece boş laflardan ibaret olduğunu görür.*

5 İnsanların dert edindikleri şeylerden kasıt, onları sıkı, bunaltan olaylardır. Hakiki mümin ise bunlara aldırılmaz, Allah'a tevekkül eder. Çünkü başına gelen veya gelebilecek şeyleri önleyemeyeceğini de onlardan yakasını kurtaramayacağını da iyi bilir, o yüzden de Allah'ın takdirine boyun eğer. Mümin, Yüce Allah'ın şu uyarısını dikkate alan kişidir: *"Hiçbir musibet, daha önce buyruğumuzda (öngörülmüş) olmadıkça ne yeryüzünün ne de sizin başınıza gelir, şüphesiz bu Allah için kolay (bir iş)dir. (Bunu bilin ki,) elinizden kaçan (iyi ve güzel) şeylere üzülmeyiniz ve elinize geçen (iyi ve güzel) şeylerle de (boş yere) şımarmayasınız. Çünkü Allah, kendini beğenip küstahça davrananları sevmez."* Hadid, 57:22-23.

Bu uğurda bazıları yolunu şaşıyor, bir kısmı yanlışla düşecek duruma geliyor ve nihayet kimileri de bunu başarıyor. Ne var ki başarılar küçük bir azınlığı oluşturuyor ve bunu da çok nadir durumlarda başarıyorlar.

Kaygıdan uzak olmak, Allah Teâlâ'nın kâinatı yarattığından bu yana bütün toplulukların hedefledikleri bir tutumdur.

Kıyamete kadar da bu böyle devam edip gidecektir.

Bu hedefin dışındaki hiçbir gayeyi insanlar ortaklaşa benimseyip paylaşamazlar.

Nitekim görüyoruz ki âhiret için hiç çaba göstermeyen dinsiz insanlar vardır.

İşi gücü kötülük olup hayrı da, emniyeti de hakikati de istemeyen şerli kimseler vardır.

Kimileri de tanınmamayı, şöhretten uzak kalmayı tercih ederler.

Peygamberlerin pek çoğu gibi onların izince giden zâhidler ve filozoflar da mal mülk istemeyen, servetin yokluğunu varlığına tercih eden insanlardır.

Sözünü ettiğimiz şu servetin yokluğunu varlığına tercih edenlerin yanı sıra, yaradılışları gereği zevk u sefadan nefret eden ve bunların peşinde olanları da kusurlu gören kimseler vardır.

Ayrıca, sıradan insanların pek çoğunda görüldüğü gibi, bilgisizliği bilgiye tercih eden insanlar vardır.

Bundan başka maksatları olmayan kimselerin emelleri işte bunlardır.

Gelin görün ki dünyanın yaratılışından yok oluşuna kadar kaygıdan hoşlanan ve ondan uzak olmayı arzulamayan tek bir insan dahi olmamıştır ve olmayacaktır!

Bu paha biçilmez bilgi bende iyice kök salınca, bu şaşırtıcı sır benim için apaçık ortaya çıkınca ve Yüce Allah da,

bu muhteşem hazine konusunda düşüncemi aydınlatınca, o zaman ben gerçekten kaygıyı ortadan kaldırmaya yarayacak bir yol aradım. Bilgin gibi cahilin de, dindar kadar dinsizin de ortak derdi olan ve kurtulmak için herkesin can attığı bu sorunun üzerine eğildim.

Sonunda kaygıdan kurtulmanın tek çaresinin Allah'a yönelmek ve âhiret için amel etmek olduğu kanaatine vardım.

Aslında servet sahibi olmak isteyenler, bunu fakirlik kaygısını kendilerinden uzak tutmak için isterler.

Şöhreti isteyenler, kendilerinin üstünde bir başkasını görme kaygısından kurtulmak maksadıyla isterler.

Zevk peşinde koşanlar, o zevki kaybetme kaygısından ötürü bunu isterler.

İlim arayışında olanlar, cahillik endişesinden yakalarını kurtarmak için bunu yaparlar.

Dünyada olup biten haberlere ve insanların konuşmalarına kulak kabartanlar, kendilerindeki yalnızlık kaygısını uzaklaştırmayı ve olayların kendilerine gizli kalmamasını hedeflerler.

Aynı şekilde yiyen, içen, cinsel ilişkiye giren, giyinen, oynayan, gizlenen, bir bineğe binen, yürüyen, vedalaşan kimse, bütün bunları, bu davranışların zıddı olan kaygıyı ve sair kaygıları başından defetmek için yapar.

Saydığımız bütün bu şeyler gerçekleşirken -elbette düşünen kimse bilir ve görür ki- karşımıza çıkan bazı sıkıntılar, kaygılar olur. Bazı engeller baş gösterir. Giderilmesi imkânsız birtakım felaketlerle karşı karşıya kalınır. Ayrıca bütün bu şeylere sahip olmaktan ve bunları edinmekten doğan uğursuz sonuçlar da doğar: Rakip korkusu, bir kısıkcancın karalaması, bir çekemeyenin hilesi, bolca da düşman kazanılması gibi. Yerilme, günah ve daha başka şeyler de cabası.

Buna karşılık, âhiret için gösterilen gayreti ise gerçek anlamda kaygıdan uzaklaşmaya götüren, her türlü kusurdan arınmış, her türlü murdarlıktan uzak bir çaba olarak gördüm.

Âhiret için amel eden kimsenin, bu yolda bir sıkıntıyla karşılaştığında, o sıkıntıyı hiç umursamadığına, tam aksine bundan sevinç bile duyduğuna şahit oldum. Çünkü o bunun sonunda elde edeceği mükâfatı umuyor ve bu umut onun çabasını kamçılıyor. Bu da onun güttüğü gaye için fazladan bir katkı ve güç oluşturuyor.

Öte yandan, âhiret için çaba gösteren kimsenin, yoluna çıkan bir engele hiç aldırmadığını gördüm. Çünkü o bundan sorumlu olmayacak, yerilmeyecek, dolayısıyla da onun arayışına, gayesine ulaşma arzusuna zarar vermeyecektir.

Ayrıca ben o kimsenin kendisine haksızlık edildiğinde de, başına bir musibet geldiğinde de, yolunda bir yorgunluğa düştüğünde de keyfinin kaçmadığına tanık oldum.

Demek ki sürekli bir mutluluk ona hep eşlik etmekte, halbuki başkaları bunun tam tersi bir hal yaşamaktalar.

Bil ki istenen ve aranan tek bir şey vardır: Kaygıdan kurtulmak.

Bunun da tek bir yolu var: Allah rızası için çalışmak.

Bunun dışındakilerse sapmadan ve saçmalıktan ibaret.

Kendini ancak kendinden daha değerli olan şeylere ada! Bu ise ancak Allah'ın Zâtı için gösterilen gayrettir.

Öyleyse sen, yalnızca şanı yüce Allah için hakikate çağır, O'nun rızası için kutsal olanı koru, Rabbinin mecbur etmediği boyun eğişi reddet ve mazlumun yardımına koş!

Kendini dünya ihtirası için harcayan kimse, yakutu çakıl taşıyla değişen kimse gibidir.

Dini olmayanın mürüvveti (mertlik ve âlicenaplığı) olmaz.

Akıllı kişi, kendisi için cennet dışında bir bedel görmez.

Riyanın/gösterişin ayıplanması konusunda bile İblis'in kurduğu tuzaklar vardır. Öyle ki kimi insan riyakârlıkla suçlanırım korkusuyla hayırlı bir işi yapmaktan dahi çekinir. (Böyle bir durum başına geldiğinde sen işini yapmaya bak, ondan asıl zararı görecektir olan İblis olur.)⁶

6 Parantez içindeki kısım bazı nüshalarda bulunmuyor.

AKILLI DAVRANIŞ VE GÖNÜL HUZURU

*Sadece Yaradan'ın sözlerine kulak kesilip
insanların sözlerine aldırmamak,
gerçek anlamda akıllılığın ve gönül
huzurunun anahtarıdır.*

İnsanların eleştirilerinden, ayıplama ve suçlamalarından uzak kalacağını sanan kimse delidir.

Kim kendisinin gerçek anlamda muhasebesini (öz eleştirisini) yapar, gerçek kimliğini bilir ve gönlünü hakikatleri olduğu gibi kabul etmeye razı ederse; ilk başta sarsıntı yaşasa da, daha sonra insanların kendisini yermelerinden duyduğu mutluluk, o kişi için insanların övmelerinden duyduğu hoşnutluktan çok daha fazla ve çok daha değerli olur.

Gerçekten de o kişi, eğer hakkındaki övgülere layıkta, bu övgüler ona ulaştığında gurura kapılıp kendi erdemlerini kendi eliyle mahvedebilir. O övgülere layık değilse, bunlar kendisine iletildiğinde sevinirse, o zaman da bir yalandan dolayı sevinmiş olur ki bu çok büyük bir hatadır.

Öte yandan, başkaları tarafından ayıplanmayı hak eden kişiye, hatası iletildiğinde umulur ki, aklı başına gelir de bu yanlıştan döner. Bu da onun için en büyük kazanç olur. Böyle bir kazancı ancak ahmak olan reddeder.

Kişiye yakıştırılan ayıp asılsızsa, bunun neticesinde o kişi kendisine yapılan ayıplama karşısında sabrederse, fazladan bir erdeme kavuşur ki o da hem sabır hem de o sabra eklenen hilmidir (yumuşak huyluluktur). Üstelik kendisini haksız yere ayıplayan iftiracının sevaplarını da üzerine alarak zenginleşir ve Hesap Günü'nde büyük bir pay sahibi olur. Böylece de hiç emek sarf etmeden, hiç zahmete katlanmadan kazandığı o sevaplarla kurtuluşa erer.⁷ İşte müthiş bir kâr ve kazanç! Buna ancak akılsız biri sırtını döner.

İnsanların övgüleri kendisine ulaşmazsa, onların konuşmaları da susmaları da onun için birdir. Fakat insanların yergileri öyle değildir. Onların yergileri kendisine ister iletilsin ister iletilmesin, her hâlükârda o bunlardan kazançlı çıkar çünkü sevap kazanır.

“Güzel övgü” konusunda Peygamberimiz aleyhisselâm'ın, “*Bu (güzel övgü), müminin dünyadaki peşin müjdesidir,*”⁸ hadisi olmasaydı, akıllı insanlar (bol sevap kazanmak için) haklı olarak övülmekten çok haksız yere yerilmeyi tercih ederlerdi. Fakat böyle bir hadis olduğuna göre, söz konusu müjde hak edilmemiş değil, hak edilmiş bir müjdedir. Zaten (öte âlemden) mükâfat, övülen kişiye verilecektir, övgünün o haline değil.

7 “Allah'ın Elçisi sordu: Müflis kimdir, biliyor musunuz? Sahabiler cevap verdiler: Bizim aramızda müflis, parası ve malı olmayan kimsedir. Resulullah buyurdu: ‘Şüphesiz ki ümmetimin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla gelip, fakat şuna sövüp, buna zina isnat ve iftirası yapıp, şunun malını yiyip, bunun kanını döküp, şunu dövüp, bu sebeple iyiliklerinin sevabı şuna buna verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biten, hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilip sonra da cehenneme atılan kimsedir.’” Müslim.

8 “Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'e sordular: 'Bir kimse bir hayır yapar da, halk bu sebeple onu överse, buna ne buyurursunuz?' Şu cevabı verdi: 'Bu, mümin için peşin bir müjdedir.'” Müslim ve İbn Mâce.

Erdemli davranışlara veya rezilce hareketlere, ibadetlere ya da günahlara yönelişte kesin belirleyici fark, nefsimizin bunlara olan eğilimi veya nefretidir.

İyi kimse, nefsini iyi davranışlarla ve ibadetlerle haşır neşir eden, (Allah’a karşı) isyan ve itaatsizliklerden kaçınan kimsedir.

Kötü kişi ise, nefsini isyan ve itaatsizliklere yönlendiren, iyi davranışlar ve ibadetlerden uzaklaştıran kimsedir.

Bütün bunlarda (dua edilerek) beklenmesi gereken sadece Allah’ın yardımı ve korumasıdır.

Hesap Günü’nde alınının ak olması için âhiret peşinde koşan kimse meleklere benzer.

Kötülüğe meyleden kişi, şeytanlaşır.

Şöhret ve makam özlemi çeken, vahşi hayvanların bir benzeri olup çıkar.

Nefsin haz ve isteklerinin kölesi olan, hayvanın tâ kendisidir.

Zengin olmayı, zekât ve sadaka verip hayır işleri yapmak yerine, servet üstüne servet yapıp paralarını ha bire yığdıkça yağmak için isteyen kişi, herhangi bir hayvana benzemekten çok daha bayağı, çok daha alçaktır. Öyle biri benzese benzese ulaşılması imkânsız mağaralarda biriken sulara benzer ki o sudan hiçbir hayvan istifade edemez. Sonunda da güneş ve rüzgâr o birikintiyi kurutup yok eder. Hayır işlerine sarf edilmeyen mallar da aynen böyledir.

Akıllı olan; bir hayvanın, bir yırtıcının veya cansız bir varlığın kendisinden daha baskın çıkacağı bir özelliğiyle övünüp sevinmez. Sevinse sevinse, Allah'ın kendisini hayvanlardan, yırtıcılardan veya cansız varlıklardan daha üstün kıldığı seçkin niteliğindeki olgunluğuyla ve yüceliğiyle sevinir. Çünkü bu öyle bir niteliktir ki kişiyi meleklerin yoldaşı yapar.

Öyleyse:

– Allah için olmayan bir yiğitliğiyle övünen kimse, bilsin ki kaplan ondan çok daha atak; aslan, kurt ve fil ondan çok daha cesurdur.

– Beden gücüyle övünen, bilsin ki katır, boğa ve fil ondan daha güçlüdür.

– Ağır yükleri taşımakla övünen kimse, bilsin ki eşek ondan daha fazlasını taşır.

– Çevikliğiyle övünen kimse, bilsin ki köpek ve tavşan ondan çok daha çeviktir.

– Sesinin güzelliğiyle övünen kimse, bilsin ki kuşların pek çoğunun sesi onunkinden daha güzel, ney sesi onunkinden çok daha tatlı ve çok daha hoştur.

Hayvanların bizleri geride bıraktığı nitelikler konusunda bu ne boş sevinç, bu ne boş övünmedir!

Buna karşılık kim idrakini güçlendirir, bilgisini genişletir ve işini mükemmelleştirirse, işte o kişi bundan dolayı övünüp sevinebilir çünkü bu konularda ancak melekler ve en asil insanlar onu geçebilir.

Yüce Allah'ın, *“Rabbinin huzurunda korku ile duranın ve nefsinin kötü arzulardan alıkoyanın varacağı yer cennettir!”*⁹⁾ ayeti, bütün erdemleri kendisinde toplar. Çünkü nefsinin kötü arzulardan alıkoymak, nefsinin öfkeli ve şehvetli yapısını dizginlemek demektir. Bunların ikisi de hevâ ve hevesin (geçici arzuların) boyunduruğu altın-

dadır. Dolayısıyla, insanın nefsini, kendisinde bulunan ve onu hayvanlar, böcekler ve yırtıcılardan ayıran aklının kılavuzluğuna vermesi gerekir.

Allah Resulü'nün kendisinden nasihat isteyene, “Öfkelenme!”¹⁰ demesi, yanı sıra da “Kendin için istediğini başkaları için de iste!”¹¹ buyurması, bütün faziletleri özetler. Çünkü öfkelenmeyi yasaklamada, nefisten kaynaklanan o öfkeli duygunun dizginlenişi söz konusudur. Kendisi için istediğini başkaları için istemede de, nefsin açgözlülüğünün frenlenişi vardır. Bunlarsa, mantıklı kışide aklın eseri olan adalete sarılmayı sağlar.

Yüce Allah'ın kendilerini koruduğu, sayıları çok az kimselerin dışındaki insanların çoğunun bu dünyada felâkete, kaygıya ve yorgunluğa doğru âdeta koşturduklarını gördüm. Öte dünyada karşılığı ateş olacak olan korkunç günahları durmadan işliyorlar. Kötü niyetli oldukları için de yapıp ettiklerinden hiçbir fayda sağlayamıyorlar. İnsanları, çocukları ve masumları ezip mahveden pahalılığı gönülden arzuluyor¹² veya sevmedikleri kimselerin başlarına büyük belaların yağmasını istiyorlar.

Bu insanlar, besledikleri kötü niyetin, bekledikleri o felaketleri çabuklaştırmayacağını veya ortaya çıkmasını sağlamayacağını çok iyi biliyorlar.

Halbuki niyetlerini arındırsalar ve güzelleştirseler, kendileri çarçabuk gönül huzuruna kavuşurlar, işleri düzelir, âhirette de büyük mükâfata nâil olurlar. Bu hâlis niyetleri onların arzularının gerçekleşmesini ne geciktirir ne de buna engel olur.

10 Buhârî.

11 Buhârî ve Müslim.

12 İbn Hazm'ın zamanında enflasyon ve fiyatların aşırılığı Endülü's'te büyük bir sıkıntıydı. Çünkü iç savaş, yağmalar, sosyal ve siyasî çalkantılar tarımı ve ticareti felç etmişti. Bilhassa 1010 yılında Kurtuba halkı kıtlık içinde yaşıyordu, pahalılıksa alıp başını gitmişti.

İnsanları uyardığımız bu durumdan daha beter bir aldınış var mıdır?

Davet ettiğimiz durumdan da daha büyük bir mutluluk mevcut mudur?

Bu dünya hayatının süresine dikkatlice baktığın zaman, o sürenin aslında şimdiki andan ibaret olduğunu görürsün. Gördüğün o şimdiki an, iki zamanın, yani *geçmişle geleceğin* arasındaki ayırım noktasıdır.

Geçmişe ve geleceğe baktığında, ikisi de sanki var olmamışlar gibi yokluktan ibarettir.

Öyleyse, sonsuzca sürüp gidecek olanı, bir göz açıp yumacak kadar geçici olana satandan daha şaşkın kim vardır?

İnsan uyuduğunda bu dünyadan çıkıp uzaklaşır, her türlü sevinci ve hüznü unuttur. Şayet o hali uyandığında da devam ettirebilseydi, gerçek mutluluğu tadardı.

Ailesine ve komşularına kötü davranan, en aşağılık insandır.

Kendisine kötülük edenlere kötülük eden, onlar gibidir. Onların kötülüklerine kötülükle karşılık vermeyense, onların efendisi, en iyisi ve en erdemlisidir.

3

İLİM EDİNMEK

İlmin tek meziyeti, cahillerin çekinip sana saygı duymalarını, âlimlerin de seni sevip değer vermelerini sağlamaktan ibaret olsaydı bile, bu durum ilim edinmek için yeterli ve gerekli bir sebep olurdu. İlmin, gerek bu dünyadaki gerekse öte âlemdeki diğer bütün yararlarını varın siz düşünün artık!

Cahilliğin tek kusuru, cahilleri ilim adamlarını kıskanmaya ve kendilerine benzeyen adamları görüp sevinmeye itmekten ibaret olsaydı bile, cahillikten kaçınmak için bu yeterli ve gerekli bir sebep olurdu. Cahilliğin, gerek bu dünyadaki gerekse öte âlemdeki diğer zararlarına ne buyrulur!

İlmin ve ilimle uğraşmanın tek faydası, kişiyi yıpratıcı kuruntulardan, endişeden başka bir şey doğurmayan heveslerden ve ruhu yıpratıcı düşüncelerden kurtarmaktan ibaret olsaydı bile, ilim peşinde koşmak için bu haydi haydi yeterdi. Ya saymakla bitmez diğer birçok faydalarına ne demeli!

İlmin en önemsiz faydası, ilim peşinde koşana kazandırdığı, az önce hatırlattığımız hususlardır. İlmin insana kazandırdığı bu faydaların asgarisini elde edebilmek (yani gönüllerini rahatlatılabilmek) için çapsız yöneticiler çırpınıp

durmuşlardır. Satrançla, tavlayla, içkiyle, müzikle¹³, av partileriyle, daha bunların benzeri hem dünyalarını hem de âhiretlerini mahveden boş şeylerle avunmaya çalışmışlardır. Bütün bunların faydasına gelince, koca bir hiç!

İlim adamı, cahillerin baskısından, bilemediği gerçeklerden kaynaklanan kaygılardan, ilmin kendisini hayatı boyunca nasıl kurtardığını veya o ilim sayesinde başkaları için çözümsüz olan problemleri nasıl halledip içinin rahatladığını bir düşünecek olsa, Allah'a daha fazla hamdeder, sahip olduğu ilimden dolayı daha çok sevinir ve ilmini artırmak için daha bir şevkle gayret gösterir.

Kabiliyetli olmasına rağmen en önemli ilimleri bırakıp da daha az önemli ilimlere¹⁴ kendini veren kimse, buğday veren tarlaya mısır eken veya hurma ve zeytin verebilecek tarlalara çalılar diken kimse gibidir.

İlgisizlere ve ehil olmayanlara ilim öğretirseniz, onlara zarar vermiş olursunuz. Bu, tıpkı sıtması ya da ateşi olan kişiye bal ve tatlı yedirmek veya safranın artması sebebiyle migreni tutmuşsa misk ve amber koklatmak gibidir.

İlminde cimrilik eden, parası konusunda cimrilik edenden çok daha fazla ayıplanması gereken kimsedir. Çünkü parasında cimrilik eden, sahip olduğu şeyin eksilip yok olmasından korkar; ilminde cimrilik edense, sarf ettikçe

13 Bu sayılanlar fakihler tarafından kınanmasına rağmen o dönem Endülüsünün yüksek sosyetesinde modaydı.

14 İbn Hazm da çağdaşı İbn Sina gibi ilimleri mertebelere ayırıyordu. Hatta "İlimlerin Mertebeleri Hakkında" (*Kitâb fî merâtibi'l-ulûm*) adlı bir kitap bile yazmıştı. Aristo'dan ilham alınan bu derecelendirmede ilimler soyutluk derecelerine göre az önemliden çok önemliye doğru sıralanır.

tükenmeyecek ve yayıldıkça kendisini terk etmeyecek bir şeyin cimrisidir.

Bir ilme karşı tabii bir eğilimi olan kimse, o ilim bir başka ilimden daha az önemli olsa bile, başka bir ilim öğrenmek maksadıyla o ilmi terk etmemelidir çünkü böyle bir davranış, Endülüs toprağına Hindistan cevizi veya Hindistan'a zeytin ağacı dikmeye benzer ki ikisi de ürün vermez.

İlimlerin en değerlisi, seni Yaradanına yaklaştıran ve O'nun rızasını kazanmana yardımcı olan ilimlerdir.

Servet, makam ve sıhhat konusunda senden aşağıda olanlara bak!

Din, bilim ve faziletler konusunda ise senden üstün olanlara bak!

Anlaşılması zor bilimler, sağlam bünyeliler için yararlı olan, zayıf bünyelileri ise mahveden güçlü ilaçlara benzer.

Aynı şekilde bu zor bilimler, güçlü beyinleri zenginleştirir ve onları her türlü zararlı şeyden uzak tutar, fakat vasat beyinleri alt üst eder.

Eğer deli, deliliğin içine derinlemesine daldığı gibi aklın içine derinlemesine dalsaydı, elbette Hasan-ı Basrî, Atinalı Platon ve Fârisî Büzürgmihr'den¹⁵ daha bilge olurdu.

Akıl sınırlıdır. Akıl, bu dünyada din veya şansla desteklenmedikçe yarırsızdır.

Yanlış görüşleri deneyerek kendine zarar verme, onların yanlışlığını göstereyim derken kendini helak edersin!

15 İslâm öncesinde adaletiyle ün salmış Mecûsî hükümdar Nüşîrevân'ın efsaneleşmiş bilge veziri.

Sakat görüşlü düşmanın tarafından senin yerilmen çok daha iyidir çünkü o görüş ayrılığı sayesinde helak olmaktan korunmuş olursun.

Onun ayıplaması sana değer vermesinden yeğdir ve kötü işler yapmış olmaktan dolayı ikinizin de duyacağı pişmanlıktan da daha iyidir.

Kendine zarar verecek, üstelik de ne dinin ne de erdeminden senden istemediği davranışlarda bulunarak başkalarını memnun etmeye kalkma!

Yüce Allah'ın sıfatları¹⁶ hakkında bilgisiz olan ilme ilim denmez.

İlimler için olduğu kadar âlimler için de en zararlı olanlar, ilme tamamen yabancı zıpcıktılardır. Bu türediler cahildirler ama bilgiçlik taslarlar, her şeyi berbat ederler fakat düzelttiklerine¹⁷ inanırlar.

Öte âlemde mutluluğu, bu dünyada bilgeliği, hâl ve hareketinde doğruluğu, bütün ahlâkî güzellikleri kendisinde toplamayı arzu eden kimse, Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselâm'ı taklit etmeli, elinden geldiğince onun ahlâkını ve onun davranışını örnek almalıdır. Yüce Allah bunu arzu edene lütfuyla yardım etsin! Âmin!

Cahiller beni hayatımda iki kere çileden çıkardılar:

16 Allah'ın sıfatları konusunda İbn Hazm çok titizdir. Allah'a ancak Allah'ın kendisine/Zatına vermiş olduğu sıfatlar verilebilir. Bunların dışında sıfatlar verilemez. *El-Fisal* (veya diğer adıyla) *El-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal* kitabında bunu genişçe izah eder.

17 Şu âyete gönderme: "Onlara 'Yeryüzünde yozlaşmaya ve çürümeye yol açmayın!' dediklerinde 'Biz sadece düzeltmeye ve iyileştirmeye çalışıyoruz!' diye cevap verirler." Bakara, 2:11.